

Г. Б. Бондаренко

ДІАЛОГ З ДОРОТОЮ СІМОНІДЕС ПРО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ В ПОЛЬЩІ

Розмова голови Національної асоціації українців України, кандидата історичних наук, провідного наукового співробітника ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України Галини Бондаренко з професором, доктором габілітованим, сенатором 5-ти каденцій уряду Польщі Доротою Сімонідес

Г. Б.: Сучасні явища глобалізації, культурної трансформації багатьма науковцями в Україні сприймаються як загроза культурній самобутності країни. Вхідження Польщі до Європейського Союзу, процес формування єдиного економічного та культурного європейського простору викликає подібні побоювання і в польських учених.

Що Ви, як людина, яка має і науковий, і політичний досвід, думаєте із цього приводу?

Д. С.: Вступаючи до Європейського Союзу, ми передусім вивчали різні законодавчі документи і звернули увагу на те, що збереження національної ідентичності в країнах Євросоюзу не лише гарантоване потужною законодавчою базою, але й підтримується фінансово. Уважається, що культурні здобутки різних народів будуть збагачувати Європу, а не збіднювати її, протидіючи глобалізації та уніфікації, інакше цей процес був би небезпечним. Виділяються кошти на підтримку культурної спадщини різних регіонів, збереження місцевих мов, звичаїв та обрядів. Скажімо, уже ніде не розмовляють кельтською мовою, але в Євросоюзі є можливості для її відродження, не функціонує більше полабська мова, що побутувала колись у Пруссії, але є наміри її реконструювати, щоб відтворити звучання. Культур-

не багатство Європи має бути різноманітним, а не уніфікованим, і це дуже істотно.

Цікаво, що саме селяни, які з острахом дивилися на Європейський Союз, отримали найбільшу користь. Не приховую, що нашій державі також потрібні були кошти на будівництво доріг, автошлях, мостів, на що вона отримала багато мільярдів. Сьогодні всі бачать, що Європейський Союз нам допоміг, а не зашкодив, бо в Польщі особливо боялися втратити національну ідентичність.

Важливим є відповідний акт Європейського Союзу про верховенство національних законів над загальноєвропейськими. Кожний новий член Євросоюзу може так, як Ірландія, зробити припис щодо відповідного закону (ішлося про право на аборт), стосовно етичних та етнічних питань ця держава має власну думку, що вноситься до відповідного протоколу при вступі до Євросоюзу.

Наша держава нічого не мала декларувати при вступі, адже Польща, як і Україна, уже понад тисячу років у Європі, ми завжди мислили по-європейськи, хоча тільки зараз стали складовою Європейського Союзу.

Г. Б.: Пані професор, скажіть, чи можете Ви якось визначити державні пріоритети в гуманітарній сфері, зміни, які в ній відбулися за час Вашого перебування на державній посаді?

Д. С.: У Польщі, як і в інших країнах, де відбувалися процеси демократизації, нашим обов'язком стало відстоювання інтересів особи, а не суспільства, яке мало стати дійсно громадянським, таким, щоб місцева влада могла щось вирішувати. Якщо місцева влада не хоче перейменовувати якусь вулицю, то так і має бути; її право також вирішувати, що будувати: лікарню чи школу. Якщо йдеться про суспільні речі, то ми прагнули досягти тих п'яти європейських стандартів, які захищають людину. Це, власне, Декларація прав людини та свободи вибору, Конвенція Ради Європи про охорону прав національних меншин та свободу віроспові-

дання, Європейська конвенція про регіональні мови. Кожен має право на визнання своєї регіональної мови та користування нею, і держава повинна створити умови для підтримки мов усіх національних меншин. Ми в Польщі ввели, крім згаданої Конвенції Ради Європи, додаткову Постанову про національні меншини. Якщо ж говорити про гуманітарний бік, то в Польщі побудовано низку лікарень служби охорони здоров'я, що мають бути доступними для всіх. Одночасно діє мережа приватних медичних закладів, створення яких підтримано урядом, що займався приватизацією окремих сфер. Наприклад, якщо якась установа збанкрутувала, а хтось хоче її купити, то влада веде перемовини з покупцем про працевлаштування людей для того, щоб не було значної кількості безробітних. Ще одна проблема, яку ми намагаємося вирішити, – це проблема дошкільних дитячих установ, яких існує замало. Щоб жінки, які народили дітей, могли працювати й повернутися до своєї професії, мають працювати ясла. Та крім цього, важливо змінити ментальність, аби чоловіки допомагали з дітьми, а жінки змогли працювати за своєю спеціальністю. Щодо ментальності, то сьогодні найскладніше змінити колишню «радянську» на нову.

Г. Б.: Мені здається, що населення Польщі було менше вражене «радянською ментальністю», ніж країни колишнього Радянського Союзу. Але у зв'язку зі сказаним Вами вище хочу запитати, чи переглядалися на державному рівні системи освіти та виховання, чи реформувалися програми шкільної та вищої освіти, чи видавалися нові підручники?

Д. С.: Безперечно, відбулася реформа всієї шкільної освіти. Це важливо, бо раніше було восьмирічне навчання, а за ним – дворічне, після якого отримували атестат і можна було вступати до вузу. Усе це змінено, тепер – чотири роки початкової школи, потім – гімназія, ліцей, де складають іспити на атестат, а затим – вступні іспити до університету. При цьо-

му зреформовано і спосіб навчання: є нові підручники, почали більше дбати про вивчення молоддю іноземних мов. Сьогодні без володіння трьома іноземними мовами неможливо знайти нормальну роботу. Польща підтримує тісні зв'язки з навчальними закладами Заходу, куди молодь виїздить за обміном. Реалізуються міжнародні програми «Еразмус», «Сократес», які дають змогу студентам навчатися протягом семестру в Італії, Франції, Німеччині, Англії та США; існує перспектива продовження освіти в згаданих країнах.

Г. Б.: Чи знадобився Вам досвід науковця в політиці? За публікаціями, зокрема в спецвипуску журналу «Народна творчість та етнографія», знаємо Вас як висококваліфікованого фахівця з фольклористики, етнології. Чи не бракувало Вам юридичного, політичного досвіду?

Д. С.: Багато чого мала навчитися сама, хоча Комісія, до якої я належала, займалася меншинами. Для мене як етнолога це було щось відоме. Представники етнічних меншин, з якими я зустрічалася під час поїздок, прагнули показати свою культурну відмінність. Будучи також членом Комісії з європейської інтеграції, брала участь в обговоренні питань генної інженерії, генетично модифікованих продуктів, медицини, зокрема, хто має видаляти зуби – стоматолог чи тільки хірург. Брала також участь у голосуванні, для сприяння входженню Польщі до Європейського Союзу мала ознайомитися з усім європейським законодавством. Вивчення законодавчих тонкощів, мови закону протягом сімнадцяти років роботи в парламенті так розширило мої знання, що в одному з інтерв'ю в пресі я сказала, що ввійшла до парламенту як професор етнології, а вийшла як професор усіх наук.

Хотілося б сказати і про вплив науки на суспільну свідомість. Так склалося, що я створила першу в Польщі кафедру фольклористики в Ополе, і ця кафедра потім розвинулася. Ми брали на стажування науковців із-за кордону, з інших універ-

ситетів, які приїздили до Польщі. Сучасна фольклористика, з одного боку, стала частиною етнології, а з другого – частиною культурології. Досліджуючи прояви народної культури всіх суспільних прошарків чи фольклору як народного знання (ми досліджуємо фольклор певних професійних груп: таксистів, лікарів, політиків, професорів), поступово входимо до культури, якою цікавляться всі. Вивчаючи обряди та звичаї, намагаємося встановити причини їхньої трансформації та змін, яку функцію вони виконують сьогодні, що означають. Вийшла друком моя книжка «Народна мудрість», де показано символізм народної культури, спрямований на те, щоб людина не залишалася самотньою, щоб відчувала підтримку спільноти тоді, коли втратить когось із близьких. Якщо люди танцюють під час обрядів, то це для того, щоб радіти і розділити свою радість з іншими, бо людина не може витримати тривалого перебування в напрузі, стресі. Тобто важливо зрозуміти, які з фольклорних явищ актуальні, чому одні побутують, а інші зникають.

У нас налагоджені зв'язки із Заходом. Співпрацюємо з «Енциклопедією казок» в Геттінгені, з американськими університетами, етнологами всього світу, з Польським народознавчим товариством, яке я очолювала протягом кількох років.

Г. Б.: Чи досліджує польська фольклористика нові форми комунікації?

Д. С.: Коли ми бачимо, що замість традиційних вечорниць люди їдуть на дачу, і там усі збираються на гриль, то це вже є формою потреб нової спільноти, нових знайомих. Якщо раніше на хрестини дитину могли нести лише рідні, то тепер можуть колеги по роботі. Видно, що наші зв'язки з колегами є ближчими, ніж з рідними, які проживають десь далеко. Бачимо, що змінилося в нас, у цих зв'язках, у нашій культурі повсякденності, і це антропологія повсякдення.

Г. Б.: Важливим завданням сучасної української гуманітарної науки є створення правдивого образу народу, нації. Зміна жорсткої ідеологічної цензури, що панувала в науці, на всездозволеність часто призводить до порушення наукової етики через комерційний інтерес до певних фольклорно-етнографічних тем (еротики, гендерних взаємин, етнопсихології). Чи можете прокоментувати питання етичності та комерціалізації сучасних польських наукових досліджень? На таку думку мене навела назва одного з наукових польських видань із соціології – «Krach niewianności».

Д. С.: Фольклор у його повному варіанті ніколи раніше не призначався для друку. У вузькому колі можна було собі дозволити розповісти якусь еротичну чи навіть вульгарну байку, але з матеріалів, що йшли до друку, все це вилучалося. Так само, як і в живому побутуванні фольклору: «міцні» слова, солоні жарти на весіллі одразу змовкали, коли входила дитина чи ксьондз. Тобто у виконавця була автоцензура. А тепер, коли щось опублікуємо без купюр, це може потрапити до рук і дитини, і ксьондза, і літніх людей. На все це сьогодні впливає комерція. Наприклад, я завершила роботу над книжкою «Народна візія світу». І думаємо з видавцем, яку назву обрати, щоб книжку купували. Назву «Народна візія світу» я дала для того, щоб люди знаходили відповіді на запитання: звідки все виникло? Як Бог створив світ, чому люди голодні, або чому чоловік має кадик. Півбіди коли заради комерції змінюємо назви книг, гірше, якщо з фольклору вибираємо тільки окремі речі. Романтики ХІХ ст. не видавали анекдотів, уважаючи, що народ не зіпсований, не п'є, кохає лише платонічно, а з кожного нещасливого кохання одразу постає чудова пісня. Як можна псувати фольклор бридкими анекдотами? Звісно, така картина не відповідає дійсності, наш народ мав розвинену сміхову культуру. Нещодавно я видала збірку вибраних анекдотів.

Г. Б.: З досвіду роботи польських громад на пострадянському просторі видно, що Польща добре опікується своєю діаспорою. Які форми роботи, крім фінансової підтримки, ви проводите сьогодні в цій сфері?

Д. С.: Думаю, що Польща підтримує поляків за межами країни більше морально, ніж фінансово, бо нині, у період кризи, таких можливостей не маємо. Але сьогодні ми звернулися до різних місцевих органів влади, до маршалків і воєвод, щоб, наприклад, родини запрошували польських дітей з Казахстану на свої терени і щоб знаходили місцеві кошти для їх утримання. Стало традицією приймати дітей з діаспори на Різдво. Так виникли чудові дружні зв'язки. Утім, здійснити репатріацію ми ще не готові, та й не всі захочуть. Я дотримуюсь думки, що кожен, там де мешкає і працює, повинен інтегруватися в державу проживання, не асимілюючись при цьому. У Конвенції Ради Європи особливо підкреслено, що меншина не має бути причиною зародження конфліктів, вона має шанувати право більшості. Якимось прийшов до мене студент, який хотів стати польським лікарем, але в Литві, то я йому сказала, що передусім він має бути лікарем для хворих, а не для поляків, литовців чи росіян, а найголовніше – хорошим лікарем. Те саме вийшло з польською католицькою місією. Душпастирство існує для того, щоб допомагати віруючим, а не для поширення польськості, бо для Бога немає значення, якої національності людина.

Г. Б.: Чи є у Вас хобі?

Д. С.: Хобі – це мій чоловік, з яким ми разом 56 років. Утім, моїм захопленням є насамперед класична музика. Завдяки чоловікові в нас чудова колекція, іншої музики не визнаємо. У нас троє правнуків, четверо внуків, а також не бачу свого життя без спілкування з людьми.

Переклад з польської Л. К. Вахніної